

ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА ЗАСОБАМИ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

А Надається детальний аналіз сутності поняття «мовна особистість молодшого школяра», висвітлені погляди сучасних науковців на проблему структури мовної особистості, розкриваються психолого-педагогічні особливості навчання іноземної мови у початковій школі, виокремлюються основні шляхи формування мовної особистості молодшого школяра засобами іноземної мови.

Ключові слова: мовна особистість, молодший школяр, початкова школа, іноземна мова, структура мовної особистості.

Ольга Гончарова. Формирование языковой личности младшего школьника средствами иностранного языка.

А Стаття нацелена на детальний аналіз сутності поняття «языковая личность младшего школьника», освещены взгляды современных учёных на проблему структуры языковой личности, раскрываются психолого-педагогические особенности обучения иностранному языку в начальной школе, выделяются основные пути формирования языковой личности младшего школьника средствами иностранного языка.

Ключевые слова: языковая личность, младший школьник, начальная школа, иностранный язык, структура языковой личности.

Olga Goncharova. Formation of primary school student's linguistic personality by means of foreign language.

S The article offers the detailed analysis of such notion as linguistic personality of primary school student. The author summarizes the points of view of modern scientists, concerning the structure of linguistic personality of primary school student, reveals the pedagogical and psychological peculiarities of primary school foreign language teaching, and emphasizes the main ways of the formation of the primary school student's linguistic personality by means of foreign language.

Key words: linguistic personality, primary school student, primary school, foreign language, structure of linguistic personality.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. На сучасному етапі розвитку суспільства стан мовної освіти є визначальною характерною рисою рівня соціального функціонування держави загалом і кожної особистості зокрема. Панівні в сучасній методиці навчання іноземної мови теоретико-практичні дослідження спрямовані на формування мовної особистості, яка вміє комунікативно виправдано й грамотно користуватися мовою в різноманітних ситуаціях. Етап трансформації, на якому на сьогодні перебуває українське суспільство, активізував проблему лінгво-етнічної ідентифікації особистості та потребує визначення специфіки характеристик ролі мови в суспільстві та в житті кожного окремо взятого індивідуума.

Аналіз останніх джерел і публікацій, в яких започатковує розв'язання означеної проблеми та на які автор робить оперття. В умовах соціально-культурної трансформації суспільства особлива увага надається мовній практиці нових соціальних груп, їхньому перетворенню на традиційні класи та групи з урахуванням особливостей мовного середовища, його інтегруючих і дезінтегруючих тенденцій. Перебуваючи в залежності від соціального статусу і ролі особистості в суспільстві та виступаючи атрибутивною її властивістю, мова має індивідуальне закорінення, оскільки вона формує і значною мірою визначає соціальне існування особистості.

Серед сучасних науковців, які займаються дослідженням проблем навчання мови та формування мовної особистості, треба виділити Г. Богіну, А. Богуш, Л. Варзацьку, М. Вашуленку, А. Вержбицьку, Л. Засекіну, В. Карасика, В. Красних, Ю. Караулова, Л. Мацько, Л. Паламар, М. Пентиліюк, Т. Симоненко, Л. Скуратівського, Ф. Сохіна, І. Сусова, О. Ушакову, Г. Шелехову та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується означена стаття. Термін «мовна особистість» було введено у науковий словобіг В. Віноградовим у 30-х роках ХХ ст. Е. Боринштейн, А. Кавалеров розглядають мовну особистість у розрізі впливу мов-

ної культури на її особистісні якості та соціально-культурну ефективність її діяльності як суб'єкта суспільних відносин [1, с. 49]. Російський лінгвіст В. Красних тлумачить мовну особистість як сукупність здібностей і характеристик людини, які реалізуються у її мовленні [9]. Л. Засекіна визначає мовну особистість як сукупність пізнавальних, емоційних і мотиваційних властивостей, що забезпечують мовну компетенцію людини як носія певного національно-культурного простору [7]. А. Вержбицька вводить поняття мовної свідомості через виокремлення в ній кількох рівнів, серед яких одні лежать на поверхні, а інші є глибинними [11].

Зважаючи на достатню кількість досліджень, присвячених аналізу поняття «мовна особистість», питання формування мовної особистості молодшого школяра засобами іноземної мови залишається недостатньо вивченим.

Дана стаття має **на меті** розкриття сутності поняття «мовна особистість молодшого школяра» та аналіз шляхів її формування засобами іноземної мови.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Розглядаємо мовну особистість молодшого школяра як здатність учня володіти сукупністю властивостей і характеристик, які зумовлюють створення і сприйняття ним мови, що вирізняється рівнем структурно-мовної складності, глибиною й точністю відображення дійсності. Постає питання про те, чи можна назвати мовною особистістю будь-яку людину, котра володіє мовою. Відповідь на це питання, очевидно, полягатиме у визначенні особливостей мовної особистості. Так, Л. Варзацька виокремлює якості-характеристики мовної особистості, які здатні позитивно впливати на процес соціально-культурної трансформації: мовна відкритість і доступність; соціально-діяльнісна спрямованість; адаптивно-акумуюча характеристика як мовний механізм забезпечення пристосування до умов суспільства, що трансформується; соціально-культурна пізнавальна мотивація; мисленнева індивідуалізація світу як особистісно-мовна стимуляція пізнання та формування стилю мислення, який відповідає специфіці духовного світу мовної особистості;

культурно-репрезентативна; естетико-мовний профіль особистості як цілісного вияв її буття у світі, утвердження її особистісного естетичного світу [3, с. 6].

Повноцінний аналіз сутності поняття мовна особистість неможливий без визначення її структури. За Л. Засекіною [7], мовна особистість містить три основні компоненти: когнітивний, емоційний і мотиваційний. Когнітивний компонент представлений мовною здатністю як психофізіологічно передумовою оволодіння мовою, що забезпечується фізичним субстратом мовленнєвої діяльності – мозком. Емоційний – містить емоційне ставлення людини до мовної реальності. Мотиваційний – охоплює цілі, мотиви, настановлення та інтенціональності. А. Грицева вважає, що для «добудови» мовної особистості від базових її складових до конкретно-індивідуальної реалізації необхідно врахувати змінні частини структури індивідуума і включити: соціальні й соціолінгвістичні характеристики мовної спільноти, до якої належить ця особистість; психологічні характеристики, обумовлені належністю особистості до вузької групи чи мовного колективу, що визначає ті ціннісні критерії, які створюють унікальний, неповторний естетичний і емоційно-риторичний колорит мови [4].

Безперечно, неможливо створити вичерпну типологію мовних особистостей, але найприйнятнішою є типологія Ю. Караулова [8]. Він подає структуру мовних особистостей, організовану на трьох рівнях: вербально-семантичний рівень передбачає нормальне володіння природною мовою – це «власне» мовна компетенція; когнітивний рівень охоплює інтелектуальну сферу особистості, даючи досліднику вихід через мову, через процеси говоріння і розуміння – до знання; прагматичний рівень охоплює мету, мотиви, інтереси, установки та інтенціональності.

Поняття «мовна особистість» тісно пов'язане із терміном «індивідуальний стиль спілкування», оскільки саме мовна особистість володіє мовленнєвою ситуацією; вона може піднятися над обставинами спілкування, спрямовувати в необхідному напрямку розвиток дискурсу. З урахуванням стилів спілкування психологи виокремлюють такі типи особистостей: гнучкий (вирізняється швидкою орієнтацією в ситуації, вмінням керувати своїми емоційними станами та обставинами спілкування); ригідний (характеризується недостатнім умінням аналізувати власну поведінку і поведінку партнера, неадекватною самооцінкою; перехідний (поєднує риси гнучкого та ригідного типів) [1].

Досліджуючи питання формування мовної особистості молодшого школяра, неможливо не зупинитися на загальній психолого-педагогічній характеристиці молодшого шкільного віку. Так, молодшими школярами вважають дітей віком від 6–7 до 10–11 років, які навчаються у 1–4 класах сучасної школи. Головною особистісною характеристикою молодшого школяра є прийняття й усвідомлення своєї внутрішньої позиції, що дає підстави вважати цей вік зрілим дитинством. У розрізі навчання іноземної мови молодший шкільний вік дозволяє закласти основи комунікативної компетенції, необхідної і достатньої для подальшого розвитку та вдосконалення вмінь і навичок у курсі вивчення предмета. У процесі вивчення іноземної мови у початковій школі розвиваються основні психологічні новоутворення молодшого шкільного віку: пам'ять, увага, мислення; організація діяльності набуває довільності, що виявляється в умінні свідомо ставити цілі, шукати і знаходити засоби їхнього досягнення, долати труднощі та перешкоди.

Згідно з Державним стандартом початкової загальної освіти (постанова Кабінету Міністрів України №462 від 20 квітня 2011 року) з 2012–2013 н. р., іноземна мова впроваджується як обов'язковий предмет із 1-го класу в усіх типах загальноосвітніх навчальних закладів [5]. Відповідно до нового Держстандарту, метою вивчення іноземної мови є формування в учнів комунікативної компетентності з урахуванням комунікативних умінь, сформованих на основі

мовних знань і навичок, оволодіння вміннями та навичками спілкуватися в усній і письмовій формі з урахуванням мотивів, цілей і соціальних норм мовленнєвої поведінки у типових сферах і ситуаціях [5].

Т. Донченко виокремлює комунікативність як основний показник мовного розвитку особистості. Це здатність спілкуватися, зумовлена активним використанням засобів мови, вмінням сприймати та відтворювати зміст чужого висловлювання і продукувати власне, тобто вмінням осмислено сприймати й продукувати усні й письмові тексти. Базою мовного розвитку є формування мовленнєвої компетенції школярів [6]. Важливим засобом формування комунікативно зорієнтованої особистості школярів, носієм позитивних змін шкільної освіти є сучасний підручник, найважливішим показником якості якого є зміст, спрямований на мовний, мовленнєвий, інтелектуальний і соціокультурний розвиток особистості школяра [10].

У лінгводидактиці окреслені три шляхи формування мовної особистості. Перший базується на трирівневій організації мовної особистості; другий – на сукупності вмінь і готовностей мовної особистості до здійснення різних видів мовленнєво-розумової діяльності та виконання різноманітних комунікативних ролей. Останній, третій, шлях є спробою відтворення мовної особистості у тривимірному просторі: дані про рівневу структуру мови (фонетика, лексика, граматика); типи мовленнєвої діяльності (говоріння, слухання, письмо, читання); ступінь оволодіння мовою [8, с. 51].

Висновки та результати дослідження. Вважаємо за доцільне наголосити на тому, що формування мовної особистості молодшого школяра доречно здійснювати за допомогою саме другого шляху. Розв'язання цього завдання здійснюється через різні види мовленнєвої діяльності, що, виконуючи інформаційну і прагматичну функції, сприяють не лише виробленню навичок побудови усних і письмових висловлювань, але й взаємодії і взаєморозумінню між людьми в процесі спілкування. Молодші школярі з перших кроків знайомляться з мовою, що вивчається, як засобом спілкування. Саме від того, як іде навчання іноземної мови на початковому етапі, залежить успіх в оволодінні предметом на наступних етапах.

Сучасна методика вважає, що в поняття «знання мови» входить не лише утримання в пам'яті одиниць мови, які вивчаються (слів і їх морфем, форм слів, синтаксичних конструкцій тощо), але й усвідомлення норм їхнього використання, тобто вміння користуватися одиницями мови під час сприймання або породження мовлення. Постає необхідність спеціального відбору і вивчення мовних одиниць, у яких виявляється своєрідність національної культури. До лексичних одиниць, що мають яскраво виявлену національно-культурну семантику, входять назви реалій (визначення предметів та явищ, які властиві одній культурі і відсутні в іншій), конотативна лексика (слова, що збігаються за основним значенням, проте розрізняються за культурно-історичними асоціаціями) та фонова лексика, що означає предмети і явища, які мають аналоги в культурі, що порівнюються та розрізняються за якимись національними особливостями – функціонуванням, формою, призначенням предметів.

Підсумовуючи все вищесказане, вважаємо, що одним із факторів розвитку мовної особистості молодшого школяра є стимулювання його пізнавального інтересу, який характеризується як виразна інтелектуальна спрямованість на пошук нового у предметах, явищах, подіях, супроводжувана прагненням глибше пізнати їхні особливості; майже завжди усвідомлене ставлення до предметів, явищ, подій. Цей інтерес завжди є емоційно забарвленим (здивування, захоплення, радість від пошуку, переживання успіху, розчарування від невдачі), виявляється у вольових діях, спрямуванні зусиль на пізнання нових сторін навколишньої дійсності. Не менш важливу роль відіграє вчитель, оскільки керівництво процесом навчання полягає у спонуканні зов-

нішньої і внутрішньої активності учня, в результаті чого він засвоює знання, виробляє вміння і навички, розвивається як особистість. Під час такої організації навчання у центрі уваги виявляється найважливіша функція мови – комунікативна. Розкрити комунікативну функцію мови для дитини значить навчити її планувати, висловлювати свої плани мовними засобами, передбачати можливі реакції учасника спілкування, контролювати свою мовну діяльність.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямі вбачаємо в дослідженні структури мовної особистості учня початкової школи.

Література

1. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики: підручник / Ф.С. Бацевич. – К.: Видавничий центр «Академія», 2004. – 304 с. (Алма-матер).
2. Боринштейн Е.Р. Личность: ее языковые ценностные ориентации / Е.Р. Боринштейн, А.А. Кавалеров. – Одесса, 2001. – С. 49.

3. Варзацька Л. Міжпредметна інтеграція в системі особистісно зорієнтованої мовної освіти / Л. Варзацька // Українська мова і література в школі. – 2006. – № 7. – С. 6.
4. Гринцева А. Мовна особистість, шляхи її формування [Електронний ресурс] / А. Гринцева. – Режим доступу: <http://ukrlife.org/main/prosvita/griceva.htm>.
5. Державний стандарт загальної початкової освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/17911/.
6. Донченко Т. Мовленнєвий розвиток як науково-методична проблема / Т. Донченко // Дивослово. – 2006. – № 5. – С. 2–5.
7. Засєкіна Л. Мовна особистість у сучасному соціальному просторі [Електронний ресурс] / Л. Засєкіна. – Режим доступу: <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php?m=6&n=76&c=1839>.
8. Караулов Ю.М. Русский язык и языковая личность / Ю.М. Караулов. – Ответств. ред. Д.Н.Шмелев: АН СССР, отд.-е лит. и языка. – М.: Наука, 1987. – С. 25–52.
9. Красных В.В. Основы психолінгвістики и теории коммуникации / В.В.Красных. – М.: ИТ ДГК «Гнозис», 2001. – 270 с.
10. Шелехова Г.Т. Використання підручника як засобу формування комунікативно зорієнтованої особистості учня старшої школи [Текст] / Г.Т. Шелехова // Проблеми сучасного підручника: зб. наук. праць / [ред. кол. гол. ред. В. М. Мадзігон; наук. ред. О. М. Топузов]. – К.: Пед. думка, 2011. – Вип. 11. – 800 с. – С. 360–366.
11. Wierzbicka A. Lexicon as a key to history, culture, and society / A.Wierzbicka // R. Dirven & J. Vanparys (Eds.), Current Approaches to the Lexicon. – Frankfurt am Main: Peter Lang, 1995. – P. 103–155.

УДК 373.167.1:811.112.2

Марина Сидоренко

ОСОБЛИВОСТІ КОНСТРУЮВАННЯ ЗМІСТУ ПІДРУЧНИКА З НІМЕЦЬКОЇ МОВИ ДЛЯ УЧНІВ 5 КЛАСУ ЗНЗ

Марина Сидоренко. Особливості конструювання содержания учебника немецкого языка для учащихся 5 класса общеобразовательных учебных заведений.

Marina Sidorenko. Peculiarity of contents of the German school textbook for the pupils of the fifth class of the comprehensive school.

А Розкриваються особливості конструювання змісту підручника з німецької мови для учнів 5 класу загальноосвітніх навчальних закладів (перший рік навчання, автори – Сидоренко М. М., Палій О. А.) на основі комунікативного, культурологічного та особистісно зорієнтованого підходу; аналізуються його потенційні можливості в розвитку пізнавальної активності учнів.

А Раскрываются особенности конструирования содержания учебника немецкого языка для учеников 5 класса общеобразовательных учебных заведений (первый год обучения; авторы – Сидоренко М. Н., Палій А. А.) на основе коммуникативного, культурологического и личностно ориентированного подходов; анализируются его потенциальные возможности в развитии познавательной активности учащихся.

С The article deals with the peculiarity of contents of the German school textbook for the pupils of the fifth class of the comprehensive school (the first learning year; authors – Sidorenko M., Palij O.) on the basis of community, culturological and personality oriented aspects; its potential scope to develop pupils' cognitive activity is analyzed.

Ключові слова: шкільний підручник з німецької мови; зміст підручника; комунікативний, культурологічний, особистісно зорієнтований підходи; система вправ і завдань; текстовий та ілюстративний матеріал; пізнавальна активність.

Ключевые слова: учебник немецкого языка; содержание учебника; коммуникативный, культурологический, личностно ориентированный подходы; система упражнений и заданий; текстовый и иллюстративный материал; познавательная активность.

Key words: a foreign language textbook, contents of the school textbook; community, culturological, personality oriented aspects; system of exercises and tasks; texts and illustrations; the cognitive activity.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями.

Процес реформування національної системи освіти передбачає нові підходи до змісту освіти, розроблення нових програм, підручників та іншої навчально-методичної літератури. Шкільний підручник є основним засобом навчання. Проте, нові цілі та завдання сучасної шкільної освіти вимагають нових підходів до підручникотворення. Традиційна форма подання навчального матеріалу має поступитися новим підходам до розроблення змісту та методичного апарату шкільного підручника та їхньої реалізації в його структурі [1, с. 77–78], що є одним із важливих чинників досягнення цілей навчання іноземної мови (ІМ), розвитку основних компетентностей учнів та їхніх пізнавальних можливостей.

Аналіз останніх джерел і публікацій, в яких започатковане розв'язання означеної проблеми та на які автор робить опертя. Проблема конструювання змісту підручників, зокрема з іноземних мов, завжди була актуальною.

Її досліджували в дидактичному, методичному, психологічному і лінгвістичному аспектах А. Р. Арутюнов, Н. П. Басай, В. Г. Бейлісон, В. П. Безпалько, І. Л. Бім, Н. Ф. Бориско, Н. М. Буринська, Ф.-М. Жерар, Д. Д. Зуев, Я. П. Кодлюк, В. В. Краєвський, І. Я. Лернер, Р. Ю. Мартинова, Р. П. Мільруд, В. Г. Редько, К. Роежер, О. Я. Савченко, Н. К. Склярєнко, В. М. Плахотник, С. Г. Шаповаленко та ін.

Саме праці цих авторів слугували методологічними засадами для дослідження питань із визначення змісту навчання іноземної мови учнів основної школи та його реалізації у сучасних підручниках з німецької мови для середньої школи.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується означена стаття. З 2013–2014 навчального року передбачається впровадити обов'язкове вивчення другої іноземної мови (ІМ2) з 5 класу в ЗНЗ України. При цьому важливого значення набуває шкільний підручник з іноземної мови, безпосередньо пов'язаний